

Pr. Roger CORESCIUC

**DESLUȘIRI OMILETICE DIN OPERA
SFÂNTULUI GRIGORIE PALAMA**

Vol. I

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2023

Cuprins

Prefață (<i>Pr. lect. univ. dr. Liviu Vidican-Manci</i>)	9
Cuvânt înainte	14
I. Deslușiri omiletice la sărbătoarea	
<i>Nașterea Maicii Domnului</i>	16
1. Nașterea Maicii Domnului este numită <i>mântuitoare</i>	16
2. Nașterea Maicii Domnului este prima dintre toate evenimentele <i>replăsmuirii omului</i>	19
3. Maica Domnului este <i>o lume nouă și un rai străin</i>	20
4. Maica Domnului este <i>cartea</i> care poartă în ea nu un cuvânt omenesc, supus distrugerii și alterării, ci adăpostește pe Însuși Cuvântul vieții	21
5. Succesiunea neamului nu este dezideratul suprem al viețuirii creștine	22
6. Soluția la probleme vine din adâncirea în rugăciune și din încredințarea că această rugăciune este ascultată de Dumnezeu	24
7. Care este rațiunea pentru care Maica Domnului se naște din pânțec sterp?	26
8. Ce daruri pot fi aduse Maicii Domnului la nașterea ei?	27
II. Deslușiri omiletice la sărbătoarea	
<i>Intrării în Biserică a Maicii Domnului (I)</i>	32
1. Puterile omenești sunt insuficiente pentru lauda Preacuratei	33

2. Datoria pastorală și arderea interioară pentru Adevăr: soluții omiletice care pot contribui la adevărata zugrăvire în cuvânt a „mărețiilor Fecioarei”	37
3. Pregătirea Maicii Domnului pentru a fi lăcaș al dumnezeirii	42
4. Maica Domnului unește într-un tot unitar calitățile dispersate ale creației	46
5. Maica Domnului – revelație negrăită a frumuseții dumnezeiești	49
6. Tăcerea – știința veacului viitor	51
7. Isihia – întâlnirea omului cu Dumnezeu. Ce spune Sfântul Grigorie Palama și ce spun câțiva Părinți contemporani despre liniștire	56
8. Șederea în Sfânta Sfintelor – chip al monahismului plin de iubire pentru Dumnezeu și de încredințarea în voia dumnezeiască	62
9. Maica Domnului – covârșire a chipurilor și a personalităților Legii Vechi	66
10. Maica Domnului – mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii	73
11. Maica Domnului – hotar al firii zidite și nezidite	78
12. Tip și plinire a tipului (continuare)	88
13. Isihia Maicii Domnului: model peste veacuri pentru înțelegerea autentică a trăirii în isihie	93
14. Mic tratat de antropologie	116
15. Vederea celor nevăzute	131
16. Considerații finale ale Sfântului Grigorie Palama	141
17. Scurte concluzii	155

III. Deslușiri omiletice palamite la sărbătoarea	
<i>Intrării în Biserică a Maicii Domnului (II)</i>	158
1. Necesitatea asumării firii omenești de către Dumnezeu: elemente de hristologie, antropologie și soteriologie	158
2. O istorie teologică a căderii	172
3. O istorie teologică a izbăvirii	181
IV. Deslușiri omiletice la sărbătoarea <i>Buneivestiri</i>	192
1. Taina Întrupării depășește în chip de negrăit taina creației	192
2. Taina Întrupării depășește cadrele rațiunii și ale înțelegerii limitate	193
3. Dialogul dintre Fecioara Maria și Arhanghelul Gavriil nu epuizează taina	195
4. Întruparea are drept scop scoaterea firii omenești din adâncul decăderii induse de neascultarea lui Adam	197
5. Și actul creației și cel al renașterii au ca bază iubirea dumnezeiască	198
6. Zămislirea fără sămânță – posibilitatea înnoirii firii omenești	199
7. Fecioara Maria este Doamnă a tuturor	201
8. Salutarea îngerului – prilej de încredințare	202
9. Soluția oricărei aporii duhovnicești – apelul la rugăciune	206
10. Sinergia – calea prin care Dumnezeu lucrează în viața omului	208
V. Deslușiri omiletice la sărbătoarea	
<i>Adormirii Maicii Domnului</i>	210
1. Predicatorul nu are dreptul de a predica la întâmplare. O predică pregătită nu poate, totuși, epuiza tainele dumnezeiești	210

2. Dumnezeu rânduiește iconomic venirea Fecioarei	214
3. Sălășluirea în Sfânta Sfințelor – refacerea parcursului eșuat al lui Adam	215
4. Moartea Maicii Domnului – prilej de bucurie pentru că trupul ei nu este supus stricăciunii	218
5. Putem vorbi despre o înviere a trupului Maicii Domnului?	223
6. Maica Domnului este sinteza tuturor darurilor pe care Dumnezeu le-a făcut îngerilor și oamenilor	231
Bibliografie	237

Prefață

Încă din timpul profeților, predica a avut un rol capital în „popularizarea” vocii lui Dumnezeu. După Întrupare, omilia a fost vectorul Legii Noi către neamuri și, tot prin omilie, Sfinții Părinți au făcut cunoscute nuanțele de ordin dogmatic, atât de necesare pentru starea de comuniune și așezarea întru Adevăr. Fie că vorbim de Origen, fie că vorbim de Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin, Sfântul Ambrozie al Milanului, Sfântul Simeon Noul Teolog sau Sfântul Grigorie Palama, pentru a pomeni doar câteva nume dintr-o splendidă salbă patristică, predicile lor sunt veritabile tezaure teologice ce radiază până în prezent. Nu întâmplător părintele Georges Florovsky, într-un discurs din 1948, unde, se pare că vorbește pentru prima dată de „sinteza neopatristică”, dorind să atenționeze asupra actualității gândirii Sfinților Părinți, spunea: „un om modern poate și trebuie să persiste în loialitatea sa față de credința tradițională, dar și față de Părinții Bisericii, fără a-și compromite totuși libertatea de gândire și fără a-și trăda nevoile sau cererile din partea lumii contemporane”¹.

Cu alte cuvinte, recurgerea la gândirea ecumenică, cuprinzătoare a părinților este un imperativ pentru a menține în veșmânt curat, primitiv și sărbătoresc mesajul hristic. Dacă

¹ Georges Florovsky, „Moștenirea și misiunea teologiei ortodoxe”, în *Scrieri esențiale*, Brandon Gallaher, Paul Ladouceur (ed.), traducere din limba engleză de Dragoș Dâscă și Octavian-Adrian Negoită, Doxologia, Iași, 2021, p. 342.

părintele Georges Florovsky susținea cuvintele citate mai sus în fața unui Occident ce abia se deschidea tradiției Ortodoxe, îndemnându-i să vadă în Biserica Răsăritului pe fratele german al Apusului, respectiv să descopere Părinții Bisericii Răsăritene în rafinamentul și profunzimea lor, totuși nu uita să-i îndemne și pe ortodocși să-și cunoască moștenirea, tocmai pentru a avea autoritate în cuvântul lor.

În curgerea fluviului patristic, una dintre cele mai înalte expresii ale teologiei ortodoxe rezidă în gândirea și scrierile Sfântului Grigorie Palama (1296-1359). Punct de sinteză și străfulgerare a creativității asistată de Duhul Sfânt, Sfântul Grigorie oferă cea mai complexă lămurire a modului în care Dumnezeu îl cheamă pe om la „theosis”, la îndumnezeire. Episcopul Tesalonicului răspunde provocării unui grup de gânditori reprezentați de Varlaam de Calabria al căror sistem de gândire se plasa în afara adevărului revelat. Nu i-a fost ușor Sfântului Grigorie să ducă lupta împotriva unei tabere ce avea susținători până în cele mai înalte cercuri ale societății constantinopolitane și romane. Însă, prin viața sa sfântă și prin omiliile sale, a reușit să întrupeze ceea ce surprinde troparul acatistului: „luminător al dreptei credințe, sprijinul și învățătorul Bisericii, podoaba monahilor, apărătorul cel nebiruit al teologilor...”².

Părintele Roger Coresciuc, lector al Facultății de Teologiei Ortodoxă din Iași, titular al catedrei de Omiletică, s-a consacrat în ultimul deceniu, prin numeroase studii de specialitate, dar, în mod deosebit, prin traducerile din Sfinții Părinți propuse spațiului teologic românesc. Concentrarea pe textele Sfântului Grigorie Palama îl plasează în selectul cerc al celor mai adânci cunosători ai textului palamit. Cele trei volume

² Troparul Sfântului Grigorie Palama.

traduse³ până acum, și alte două în curs de tipărire, sunt mărturia acestui fapt. De aici derivă, aproape natural, textul pe care autorul îl înaintează în cartea de față, ca o traducere a trăirilor și înțeleșurilor descoperite de traducător și omilet deopotrivă, de cel ce caută sensul original și, apoi, caută să-l facă înțeles omului contemporan.

Cui se adresează și ce scop are lucrarea părintelui Coresciuc? La o primă privire am fi tentați să credem că exclusiv preoților și teologilor. Segmentarea cvadruplă cu titluri explicite face însă ca textul să fie accesibil pentru orice cititor interesat de modul în care în Tesalonicul Sfântului Grigorie era compusă și prezentată o predică în general și un panegiric la Maica Domnului în special. De ce despre Maica Domnului? Fiindcă autorul își propune pentru acest prim volum să insiste pe înalta teologie palamită ce gravitează în jurul sfințeniei și purității Maicii Domnului, condensată în predicile Sfântului Grigorie la sărbătorile mariale, urmând ca pe viitor, în volume ce sunt deja proiectate, să fim martori la descoperirea altor fațete ale diademei teologice palamite.

Demersul părintelui Roger oferă deschideri spre o înțelegere consistentă a textului palamit pentru că „predica este insuflare harică”. Astfel vom întâlni preocuparea pentru metaforă a omiletului armonizată cu acribia traducătorului, nevoia de clarificare a catehetului probată de precizia dogmatistului, grija pentru sistematizare a dascălului cu atenția păstorului de suflete dispus permanent spre „deslușiri”. Pe parcursul paginilor se conturează chipul sfânt al arhipăstorului

³ Sf. Grigorie Palama, *Omilii*, vol. I, trad. din limba greacă și introducere de Pr. Roger Coresciuc, Ed. Doxologia, Iași, 2019, 272 p.; Sfântul Grigorie Palama, *Omilii*, vol. II, trad. din limba greacă și introducere de Pr. Roger Coresciuc, Ed. Doxologia, Iași, 2020, 282 p.; Sfântul Grigorie Palama, *Omilii*, vol. III, trad. din limba greacă de Pr. Roger Coresciuc, Ed. Doxologia, Iași, 2021, 294 p.

din Tesalonic care e asemenea maestrului, părintelui ce ghi-dează priceput pe cel dornic să descopere omilia în sensul propriu al definiției și să se desprindă „de teologia utilitaristă”. Invitația la „cina palamită a reflecției” este efectul unei constatări făcute de autor și anume că, în predica modernă, suntem martori a ceea ce cheamă „inflația rolului cuvântului neîntemeiat pe experiență”. Și nu o spune în necunoștință de cauză, ci ca cel care a văzut în teologia Sfântul Grigorie „o teologie a faptelor”⁴. De aici rezultă și naturalețea tonului sfătuitorului, a fratelui mai mare care indică precis bibliografia ce merită a fi citită și folosită, fără rest de timp.

Omiliile Sfântului Grigorie sunt un exercițiu de „ora et labora” pentru traducător. „Deslușirile” întrupează un dialog constant între textele Sfântului Grigorie, textele filocalice și interpretările personale. În viziunea autorului este nevoie de devotament pastoral și ardere pentru Adevăr, dacă predicatorul dorește o „zugrăvire în cuvânt a mărețiilor Fecioarei” (p. 37).

Textele Sfântului Grigorie au parte, prin reflexiile părintelui Roger Coresciuc, de glose extinse ce sunt aduse din infra-pagină în corpul principal, aspect ce potențează efortul de tâlcuire și actualizare a textului palamit. În același timp, dascălul de omiletică ia din când în când prim planul: „Făcând o mică paranteză, considerăm că predicatorul contemporan ar trebui să urmeze exemplul Sfântului Grigorie Palama. Predica trebuie să conțină și elemente de problematizare, chestiuni incomode, teme de reflecție care nu sunt tot timpul ușor de acceptat sau de asumat interior. Predica nu ar trebui să fie doar o nesfârșită consolare psihologică, sau un moment moralizator de mai scurtă sau mai lungă durată, ci ea trebui

⁴ Georges Florovsky, „Sfântul Grigorie Palama și Tradiția Părinților”, în *Scriseri esențiale...*, p. 411.

să îl pună pe cel care ascultă în fața unor adevăruri care nu sunt mereu comode. Eterna problemă a raportului dintre conținutul predicii și nivelul de înțelegere al ascultătorilor nu ar trebui să reprezinte o barieră în calea acestui tip de poziționare prin care predicatorul încearcă să «spargă gheața» și să treacă dincolo de un confort personal considerat prea adesea esențial pentru «reușita predicii» (p. 64).

Prin urmare, suntem în fața unei lucrări mai mult decât ofertante pentru cititor. E asemeni unui compozit, ce aduce satisfacție atât prin culoare, cât și prin consistență, atât prin expresie, cât și prin fond. Pentru domeniul omiletic este un instrument de neprețuit ce confirmă ceea ce spunea același Georges Florovsky, că Biserica este biblică și patristică, deopotrivă; am spune noi, în același ton, predica, omilia și cateheza sunt biblice și patristice în aceeași măsură, iar reflecțiile părintelui Roger Coresciuc sunt adevărat puncte de pornire în demersurile de propovăduire ale celor care sunt provocați să cuvânteze la sărbătorile Maicii Domnului.

Pr. lect. univ. dr. Liviu Vidican-Manci

Cuvânt înainte

De ce erau necesare reflecțiile prezente în acest volum? Ce m-a determinat să încerc să revin insistent asupra *Omiliilor* Sfântului Grigorie Palama? Nu este textul în sine al acestor predici suficient pentru a-l călăuzi pe cititor? Sunt întrebări la care nu voi răspunde în acest scurt *Cuvânt înainte*. Îl voi lăsa pe cititor să intuiască răspunsurile pe măsură ce va citi textul care îi stă înainte în acest volum.

Nu am gândit această carte ca pe un manual dedicat predicatorilor, deși pe alocuri mi-am permis unele îndemnuri de a proiecta mai mult gândirea Sfântului Grigorie în predica de azi. Cred că aceste predici sunt un diamant al omileticii bizantine și nu pot fi tratate cu indiferență de cineva care își dorește să fie în linia de gândire a Părinților.

Pe alocuri, textul Sfântului Grigorie este greu, aproape cu neputință de înțeles dacă nu i de acordă un timp și un răgaz suficient. Nu avem de-a face cu orice autor de predici, ci avem de-a face cu cel care a știut să își folosească întreaga înțelepciune, atât cea duhovnicească, cât și cea omenească, în lupta pe care a dus-o cu vrăjmașii Tradiției isihaste. Nu avem, așadar, în față, atunci când îi citim omiliile, un simplu predicator. Păstorul Tesalonicului a pus în acest predici multa sa cercare în arena luptelor dogmatice și duhovnicești. De aceea, am simțit nevoia să citesc printre rânduri și să-i înțeleg adâncă sa dragoste pentru învățatura de credință. Unul dintre gândurile cele mai adânci care reiese în urma citirii predicilor sale este că dreapta învățătură de credință este fundamentală pentru mântuirea fiecărui credincios.

Volumul de față este dedicat predicilor la sărbătorile Maicii Domnului. Este bineștiută dragostea pe care Sfântul Grigorie a avea pentru Maica Domnului. De aceea, am decis ca primul volum să fie întretesut pe marginea acestor omilii.

Nădăjduiesc ca următorul volum să aibă drept bază predicile Sfântului Grigorie la Praznicele Împărătești. Din nou, vom avea în față o lume plină de taina dogmei și de frumusețea Întrupării. Citind și recitind aceste predici îmi dau seama că pastorația contemporană are la dispoziție un nestemat deosebit de prețios care ne arată cum trebuie călăuzit cel care caută Împărăția lui Dumnezeu: prin adâncirea în bucuria iconomiei lui Dumnezeu pentru om.

În cele din urmă, dacă Dumnezeu va îngădui, voi încerca să propun și un al treilea volum care va avea în vedere o parte dintre predicile care nu au fost analizate în primele două volume: omiliile la duminicile de peste an și la anumiți sfinți.

Iași,
2 martie 2022,
pomenirea Sfântului Mucenic Isihie

I. Deslușiri omiletice la sărbătoarea *Nașterea Maicii Domnului*

Predicatorul contemporan se poate inspira din *Omilia a XLII-a*⁵ a Sfântului Grigorie Palama pentru alcătuirea unei predici la sărbătoarea *Nașterii Maicii Domnului*. Bineînțeles, trebuie avut în vedere faptul că Sfântul Grigorie adoptă, cel puțin în cazul panegiricelor închinare Maicii Domnului, un stil encomiastic care nu este foarte ușor de reprodus într-o predică gândită pentru zilele noastre.

Vom schematiza în cele ce urmează câteva dintre ideile de forță din această omilie, idei care pot fi dezvoltate de fiecare predicator în parte în contextul mai general al situației pastorale specifice locului de slujire.

1. Nașterea Maicii Domnului este numită *mântuitoare*

Această precizare apare chiar în titlul *Omiliei a XLII-a*. Ideea poate fi preluată într-o predică contemporană, putând fi dezvoltată și explicată adecvat. Maica Domnului se naște în realitatea firii omenești atinse în chip major de neascultarea

⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii*, vol. II, trad. pr. Roger Coresciuc, Ed. Doxologia, Iași, 2020, pp. 253-261. Ca și în cazul celorlalte capitole, în volumul de față, pentru a evita încărcarea masivă a aparatului critic, nu vom marca citatele din omiliile Sfântului Grigorie Palama prin note de subsol, ci prin referințe directe, între paranteze, la sfârșitul textului citat.

și căderea lui Adam. Acestei realități îi era necesară o soluție de încheiere a crizei, iar această soluție s-a întrevăzut în momentul nașterii Fecioarei Maria, moment care ar putea fi definit drept *momentul zero* al începerii efective a lucrării iconomice a lui Dumnezeu cu privire la neamul omenesc. Expresia *naștere mântuitoare* are tocmai acest înțeles, de moment care deschide drumul către întreaga operă iconomică mântuitoare înfăptuită prin Întruparea Mântuitorului. Bineînțeles, orice explicație suplimentară privind lămurirea termenului *mântuitoare* este binevenită. Maica Domnului nu mântuiește prin ea însăși, nu preia locul Fiului Său, nu se substituie lucrării mântuitoare a lui Hristos. Nașterea ei este *mântuitoare* prin prisma faptului că pune început întregii lucrări de mântuire realizată de Dumnezeu.

Această idee a Sfântului Grigorie Palama se regăsește și în cântările sărbătorii. Vom reda mai jos câteva dintre aceste cântări⁶ în care se precizează că Nașterea Maicii Domnului reprezintă *momentul zero* al iconomiei:

- *Ioachim și Ana prăznuiesc, născând începătura mântuirii noastre, pre singură Născătoarea de Dumnezeu; cu care și noi împreună prăznuim pe cea din rădăcina lui Iesei, fericind pe Preacurata Fecioară* [Prima stihiră de la *Doamne strigat-am...* de la Vecernia Mică].

- *Din Ana astăzi ca o floare de Dumnezeu sădită, Născătoarea de Dumnezeu a răsărit mântuirea oamenilor [...]* [Stihira a 2-a de la *Doamne strigat-am...* de la Vecernia Mică].

- *Astăzi ușile cele sterpe se deschid [...]. Prin aceasta cele pământești cu cele cerești se împreună, spre mântuirea sufletelor noastre* [Stihira a 4-a de la *Doamne strigat-am...* de la Vecernia Mare].

⁶ Am folosit pentru alegerea stihirilor din cadrul slujbei sărbătorii Nașterii Maicii Domnului ediția Mineiului din 1929: *Mineiul lunei lui Septembrie*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1929, pp. 108-128.

- *Începerea mântuirii noastre, popoare, astăzi s-a făcut [...]. Să se veselească Adam strămoșul și Eva să se bucure cu veselie; că iată cea zidită din coasta lui Adam, pe fiica și nepoata o fericește arătat. Că mi s-a născut, zice, mântuirea [...]. Că iată Fecioara iese din pânțele neroditor, spre mântuirea sufletelor noastre [Prima stihiră de la Litia Vecerniei Mari].*

- *Veniți credincioșii, cu duh dumnezeiesc bucurându-ne, să cinstim cu cântări pe ceea ce a răsărit astăzi din cea stearpă, spre mântuirea oamenilor, pe pururea Fecioara prunca [Stihira a 2-a din Prima cântare a Canonului Nașterii Maicii Domnului].*

- *Fără prihană viețuind lui Dumnezeu, ați născut mântuirea tuturor, de Dumnezeu gânditori părinți, ai celeia ce a născut pe Ziditorul și Dumnezeu nostru [Stihira a 2-a din A treia cântare a Canonului Nașterii Maicii Domnului].*

- *Către Domnul întru necazul nerodirii au strigat de Dumnezeu înțelepțiții părinți ai Maicii lui Dumnezeu; și pe aceasta în neamurile neamurilor, spre mântuirea cea de obște și laudă au născut-o [Stihira a 2-a din A șasea cântare a Canonului Nașterii Maicii Domnului].*

- *Adam s-a dezlegat și Eva dănțuiește, și strigă cu duhul către tine Născătoare de Dumnezeu: Prin tine ne-am mântuit de blestemul cel de demult, arătându-se Hristos [Stihira a 4-a din A șaptea cântare a Canonului Nașterii Maicii Domnului].*

Așadar, imnografia sărbătorii o prezintă pe Maica Domnului drept început al mântuirii, mântuirea cea de obște, mântuirea tuturor, mântuirea oamenilor. Nici Sfântul Grigorie Palama și nici imnograful nu forțează o interpretare a acestor termeni în sensul ideii de *co-redemptrix*, însă nici nu evită dezvoltarea teologică a realității că Maica Domnului, prin nașterea ei, devine punctul de plecare al realizării întregii lucrări iconomice a lui Hristos.

2. Nașterea Maicii Domnului este prima dintre toate evenimentele *replăsmuirii omului*

Căci sărbătoarea cea sfântă și prăznuirea pe care o facem [azi] este prima a chemării noastre din nou și a replăsmuirii după har, în care toate au început să devină noi și [în care au început] să intre în locul legilor celor trecătoare cele dăinuitoare, în locul literei Duhul și în locul umbrelor Adevărul [Omilia XLII:2]. Sfântul Grigorie Palama explică, în același paragraf al omiliei, de ce sărbătoarea aceasta este fixată toamna. Acest anotimp este unul ambivalent: este și timp al străngerii roadelor (adică al unei maturizări îndelungate), și timp al începuturilor (luna septembrie fiind prima lună a anului bisericesc). Ambivalența aceasta este interpretată duhovnicește de Sfântul Grigorie, sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului fiind văzută ca primul moment al *chemării din nou*. Așa cum aminteam mai sus, toamna-început reprezintă întreaga reconfigurare a creației în vederea *replăsmuirii*; însă această reconfigurare vine în urma unui proces de maturizare, de atingere a unei stări care să permită nașterea cuiva care avea să poarte în pânțece pe Ziditorul tuturor. Momentul noului început este marcat de schimbarea paradigmelor: toate încep să devină noi, cele trecătoare sunt înlocuite de cele care nu sunt supuse stricăciunii, litera lasă locul Duhului, iar umbra descoperă Adevărul. În mentalul comun, toamna este adesea asociată cu perioada de decădere a naturii din frumusețea cu care este împodobită vara sau primăvara. În plan duhovnicesc, însă, toamna trebuie văzută ca un nou început, ca o resetare a întregii filozofii care se bazează exclusiv pe analiza aspectelor exterioare. Pentru *omul trupesc* toamna este un sfârșit, pentru *cel duhovnicesc* toamna este lepădare a înțeleșurilor *celor din afară* și intrare într-o nouă paradigmă de înțelegere a realităților.

3. Maica Domnului este o lume nouă și un rai străin

Chiar dacă termenii nu par, la o primă vedere, destul de accesibili și utili în discursul omiletic contemporan, ei pot fi dezvoltați făcând apel la explicațiile oferite de Sfântul Grigorie Palama în aceeași omilie⁷: *Căci astăzi s-a arătat o lume nouă și un rai străin, întru care și din care s-a născut un nou Adam, Care îl plăsmuiește din nou pe vechiul Adam și înnoiește lumea întreagă, Care nu a fost amăgit, ci l-a amăgit El pe amăgitorul, și dăruiește slobozire celor ajunși sclavii păcatului prin amăgire* [Omilia XLII:3]. Maica Domnului este *rai străin*, adică neobișnuit, nou, de o altă calitate decât raiul inițial. În Fecioara Maria se reiau, faptic, punctele cheie de la crearea omului. Este interesantă paralela făcută de Sfântul Grigorie între *raiul cel vechi și raiul cel nou [străin]*. Ambele realități adăpostesc câte un Adam, însă ambele realități sunt specifice și unice în ceea ce privește constituția acestui Adam. Noul Adam, adică Hristos, îl restabilește pe vechiul Adam, iar această restabilire în coordonatele gândite inițial de Dumnezeu este numită de Sfântul Grigorie Palama *replăsmuire*. Această *replăsmuire* este, așa cum am mai amintit, înnoire a lumii întregi. Ideea aceasta a înnoirii lumii întregi poate fi dezvoltată de predicatorul contemporan și pusă în legătură cu troparul sărbătorii: *Nașterea ta, de Dumnezeu Născătoare Fecioară, bucurie a vestit la toată lumea [...]. Înnoirea lumii este prilej de bucurie pentru toată făptură, iar motivul bucuriei poate fi una dintre temele centrale ale unei predici actuale la sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului.*

⁷ Ideea este dezvoltată și de IPS Ierótheos, Mitropolit al Nafpaktosului, în vol. *Praznicele Maicii Domnului. O perspectivă istorică și teologică*, trad. de Mănăstirea Diaconști și Tatiana Petrache, Ed. Bonifaciu, Bacău, 2019, pp. 108-113.

4. Maica Domnului este *cartea* care poartă în ea nu un cuvânt omenesc, supus distrugerii și alterării, ci adăpostește pe Însuși Cuvântul vieții

Calitatea Mântuitorului de Cuvânt se transferă și asupra Maicii Domnului, care devine pergamentul cel mai desăvârșit din care nu mai poate fi înlăturată prezența Cuvântului. Tema *cărții* care poartă în sine un Cuvânt nealterat de stricăciune și disoluție este una deosebit de actuală, dacă ținem cont că omul contemporan se confruntă extrem de des cu caracterul nestatornic al comunicării digitale. Problematika modului comunicării contemporane, marcate în același timp de o eroziune calitativă majoră, dar și de o incapacitate de a rămâne tainică, trebuie să constituie o preocupare omiletică care să ofere și soluții, dar care să și trimită la experiența Părinților. Așadar, *astăzi s-a gătit pe pământ carte minunată, care poate să poarte în sine nu figurile unor cuvinte, ci, în chip negrăit, pe Însuși Cuvântul cel Viu; un Cuvânt nu [rostit] în văzduh, ci Ceresc; nu unul care se alcătuieste [când deja intră] în stricăciune, ci Unul care îi răpește stricăciunii pe cei ce se apropie de El; nu unul făcut prin mișcarea limbii omenești, ci [Unul-] Născut din Tatăl mai înainte de veci [Omilia XLII:3]. Acest pasaj din Omilia a XLII-a poate fi pus în legătură cu un alt pasaj al aceluiași Sfânt Grigorie Palama, prezent în Triade: *Iar cei care se sprijină pe dovediri logice, cu siguranță vor fi răsturnați, chiar dacă nu acum de către tine. Căci tot cuvântul se luptă cu un [alt] cuvânt [biruie un alt cuvânt]⁸, adică este și luptat, și este cu neputință să găsești cuvântul învingător până la sfârșit, astfel încât să nu [se întrezărească] propria lui înfrângere. Și aceasta au arătat-o și [filozofii] elinilor și înțelepții care îi urmează, răsturnându-se în continuu unii pe alții și fiind răsturnați unii de către alții printr-o**

⁸ Expresia este prezentă și în *Triade* I.3.13.

demonstrație a cuvântului care pare mai bună [Triade I.1.3]⁹. Rațiunea omenească, neluminată de harul dumnezeiesc, își este autosuficientă și nu poate dezvolta o coerență absolută în certificarea și susținerea ideilor în contextul pluralității acestor idei. Problema nu este una specifică doar secolului al XIV-lea, ci ea se amplifică cu trecerea timpului, ducând la impasuri filozofice majore.

Maica Domnului nu este, însă, o carte a unui cuvânt vulnerabil la atacurile altor cuvinte. Ea nu este un simplu palimpsest a cărui informație poate fi schimbată cu o relativă ușurință, ci ea este cartea prin excelență, realitatea care nu poate fi contestată *de niciun alt cuvânt* și al cărei conținut nu poate fi anulat prin demonstrații și raționamente (cu atât mai mult cu cât Întruparea este supra-rațională, covârșind puterea minții de a o descrie sau de a o explica). Supra-raționalitatea Cuvântului nu este o anti-raționalitate, ci este starea care permite rațiunii să se deschidă harului dumnezeiesc și să preia *informațiile supra-raționale* la nivelul înțelegerii duhovnicești. Aceste două pasaje care aparțin Sfântului Grigorie Palama sunt importante atât pentru predica de astăzi, cât și pentru cateheza contemporană, pentru că ele pot ajuta la calibrarea unui discurs teologic întemeiat pe experiența *celor negrăite*.

5. Succesiunea neamului nu este dezideratul suprem al viețuirii creștine

Întâlnim această afirmație a Sfântului Grigorie Palama în paragraful al 4-lea al *Omiliei a XLII-a* și, la o primă vedere, ea este surprinzătoare, mai ales în contextul actual al încercărilor de a configura noțiunea de familie creștină, noțiune

⁹ Textele preluate în acest volum din *Triadele* palamite sunt traduceri care îmi aparțin și fac parte din traducerea integrală care se află în curs de publicare la Editura Doxologia. Ca atare, vom indica în text doar locul din *Triade*, fără a preciza ediția, pagina etc.

care nu poate exclude componenta nașterii de prunci. Spune, așadar, Sfântul Grigorie Palama: *Căci, de vreme ce încă nu exista nădejdea nemuririi, succesiunea neamului părea de cea mai mare trebuință. Acum însă, născându-se astăzi această Fecioară, care prin nașterea cea întru feciorie ne-a dăruit veșnicia, nu ne mai este necesară succesiunea care vine din facerea de copii. Dar israeliților de atunci a avea mulți copii li se părea ceva mai bun și decât virtutea, iar a nu avea copii li se părea ceva atât de rău, încât și dreptii aceștia nu erau lăudați pentru virtute, cât mai degrabă erau batjocoriți pentru lipsa copiilor [Omilia XLII:4].* Această afirmație ar putea constitui un element care să fie utilizat într-o predică actuală, cu anumite clarificări. Aceste clarificări trebuie să aibă în vedere faptul că dobândirea Împărăției lui Dumnezeu este scopul principal al fiecărui creștin, fie el căsătorit, fie monah. Niciun aspect al realităților finite nu poate fi absolutizat, inclusiv nașterea de prunci. Creștinul, fără să fie rupt de universul în care își petrece viața, nu absolutizează nimic din cele ale acestui univers. De altfel, Sfântul Grigorie Palama amendează în acest pasaj tocmai alipirea extremă de concepte absolutizate a vechilor israeliți. Nașterea de prunci era semnul formal absolut al unei conceptualizări excesive care scăpa din vedere ansamblul unitar al vieții unui om. Ioachim și Ana erau virtuoși, dar această virtute era trecută cu vederea tocmai de cei care absolutizau conceptul de *succesiune a neamului*. În fața conceptului, realitatea era secundară, lucru care implica marginalizarea și chiar excluderea din societatea clădită aproape exclusiv pe concepte. În acest sens, ar putea fi dezvoltate într-o predică afirmațiile arhiepiscopului Anastasios Yannoulatos: *În Biserica Ortodoxă nu a fost acceptat niciun fel de separatism idealist între un spațiu al ideilor duhovnicești, religioase, și cel al unei zone materiale, aflate în afara energiilor dumnezeiești. Întruparea Cuvântului a fost trăită în toate dimensiunile și în toate consecințele ei. Teologia*

*ortodoxă, refuzând orice tendință de tranșare idealistă între material și spiritual, insistă asupra unității firii umane, asupra faptului că energiile dumnezeiești prefac întreaga existență, atât cea spirituală, cât și cea materială*¹⁰. Ortodoxia nu se trăiește la nivelul concepțelor sau idealismelor care exclud această viziune organică asupra realității. Sfântul Grigorie Palama nu îndeamnă la un tip de refugiere din fața realității, ci la o imprimare de non-absolutizare a atitudinii față de această realitate.

6. Soluția la probleme vine din adâncirea în rugăciune și din încredințarea că această rugăciune este ascultată de Dumnezeu

Tema aceasta este una mereu actuală și nu poate fi ocolită într-o predică la sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului. Dumnezeieștii părinții Ioachim și Ana nu se pierd cu firea în fața excluziunii sociale provocate de neîncadrarea în conceptul impus de societate. Astfel, Sfântul Grigorie Palama descrie starea de întristare pe care au experimentat-o cei doi, stare care a fost declanșată în primul rând de reacția acidă a celorlalți cu privire la incapacitatea de a naște prunci: *Întristați fiind, așadar, dreptii aceștia din pricina ocărilor și amintindu-și de Avraam și de Sarra și de alții care au încercat întristarea pentru lipsa de copii, iar apoi gândindu-se și la leacul găsit de unii pentru vindecarea unei asemenea întristări, au hotărât și ei să alerge la rugăciune. Și Ioachim cel înfrânat pleacă în pustie și locuiește în ea și se nevoiește cu postirea, înălțând lui Dumnezeu rugăciunea de a deveni tată. Și nu a întrerupt rugăciunea, nici nu s-a întors de acolo înainte de a primi încredințarea [că i-a fost ascultată] cererea [Omilia XLII:4]. Soluția în fața unor astfel de situații este*

¹⁰ Anastasios Yannoulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, trad. de Gabriel Mândrilă și pr. Prof. Dr. Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2003, p. 115.

alergarea la rugăciune și persistența în această stare de dăruire totală în mâinile lui Dumnezeu. În momentul în care toate porțile îngăduinței omenești se închid, cel credincios aleargă cu toată ființa la Dumnezeu. Dar, pe lângă această temă a alergării la Dumnezeu în situațiile limită, Sfântul Grigorie propune și o altă temă valorificabilă în contextul pastoral contemporan: încredințarea că rugăciunea este ascultată¹¹. Predicatorul poate utiliza aici, ca o completare, și capitolele *Despre rugăciune*¹² ale patriarhului Calist, scrieri de o deosebită frumusețe.

¹¹ Propunem spre reflecție și dezvoltare omiletică următorul text al Cuviosului Sofronie cu privire la conștiința comunicării reale în taina rugăciunii: *Atrași de Duhul lui Dumnezeu către rugăciunea pentru întreaga lume, către a lua parte la rugăciunea Domnului din Ghetsimani, deodată vedem în noi înșine minunea lui Dumnezeu: înlăuntrul nostru răsare soarele duhovnicesc al cărui nume este fața-persoana. Este începutul în noi al unei noi forme a ființării, de acum nemuritoare. Atunci primim, nu superficial, nu rațional, ci în sânurile ființei noastre, descoperirea Principiului Ipostatic în Sfânta Treime. Înaintea noastră se arată în lumină cea mai măreață taină a Ființării celei Fără-de-început (Arhimandritul Sofronie, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, trad. de ierom. Rafail Noica, Ed. Accent Print, Suceava, 2015, p. 189).*

¹² A se vedea în mod special următorul paragraf: *La început, mintea care se întoarce prin har la Dumnezeu e stăpânită de o stare de descurajare. De aceea, omul în care se află această minte se tânguiește jelind și plânge cu durere, zdrobindu-și pe cât poate inima și curățind zi de zi împătămirea ei, și smerindu-se după cvoiiță, cu toată întristarea. Dobândind astfel prin harul lui Dumnezeu curăția cuvenită, prin liniștire, și străbătând cu înțelegere în cele ale înțelegerii și ajungând la Dumnezeu, și înălțându-se la slava Lui, și privind-o cu încordare, e cuprinsă de o a doua descurajare a înțelegerii, după cea dintâi, cu mult mai mare, mai fără ieșire și mai neîncetată (Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, în *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, VIII, trad. de pr. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2002, p. 252). Deznădejdea pozitivă și aruncarea întregii nădejdi în mâinile lui Dumnezeu este o realitate care survine în urma oricărei dezagoliri de sine și a ajungerii la conștiința că numai împreună lucrarea Dumnezeu-om poate fi cu adevărat un factor de încredințare că rugăciunea nu este făcută fără vreun sens.*